

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΣΥΜΑΙΩΝ «ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ»

Τ Α Σ Υ Μ Α Ϊ Κ Α

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΤΟΜΟΣ Δ΄

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΑΛΕΞ. Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ

ΑΘΗΝΑ 1984

ΕΛΕΝΗΣ ΚΛΑΔΑΚΗ — ΒΡΑΤΣΑΝΟΥ

ΔΥΟ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ ΑΙΩΝΑ

Παρουσιάζω παρακάτω δύο κείμενα, από το αρχείο τῆς οικογενείας μου. Τὸ πρῶτο (Α.) ποὺ δὲν διατηρεῖται σὲ καλὴ κατάσταση εἶναι προικοσύμφωνο καὶ ἔχει συνταχθεῖ στὴ Σύμη τὸ 1852 ἀπὸ τὸν Νοτάριο (συμβολαιογράφο) παπὰ - Κατσαρά, μὲ μοναδικὸ μάρτυρα κάποιον, ποὺ μόνον τὸ μικρὸ του ὄνομα (Γεώργιος) μπόρεσα νὰ διαβάσω, γιατί τὸ πρωτότυπο εἶναι φθαρμένο στὸ σημεῖο αὐτό. Εἶναι γραμμένο στὴ συνηθισμένη μορφή τοῦ προικοσύμφωνου (ἀγκιλαβή ἢ τεσκερές, ἐγγλαβή κατὰ Δημ. Χαβιαρᾶ, α' τόμος «Συμαϊκῶν», σελ. 184, στίχ. 10) σὲ τετρασέλιδο περγαμηνὸ χαρτί μὲ διαστάσεις 29,4X20,5 καὶ πιάνει ὀλόκληρη τὴν πρώτη καὶ τὰ 3/4 τῆς δεύτερης σελίδας. Εἶναι χωρὶς ἐπικεφαλίδα καὶ μόνον στὴν ἄκρη τῆς τέταρτης σελίδας εἶναι γραμμένα ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι τὰ ἐξῆς : «Προικοσύμφωνον Νικολάου Διάκου Στεφανῆ μετὰ τῆς Μαρίας Ἀντωνίου Μανιᾶ».

Ἡ Μαρία μὲ τὸ συμφωνητικὸ αὐτό, ὅταν θὰ παντρευόταν μὲ τὸν Στεφανή, θὰ ἔπαιρνε γιὰ προίκα σπίτι, περιβόλια, ὅλα τὰ χρειάζόμενα τοῦ σπιτιοῦ, μιὰ ἀρκετὰ πλούσια «γκαρνταρόμπα» καὶ ἀκόμα 2.000 γρόσια (δηλαδὴ 20 τούρκικες χρυσὲς λίρες). Ἡ ἀξία, ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὸ ποσὸ αὐτὸ φαίνεται, ἂν λογαριάσει κανένας ὅτι καὶ στὰ 1909 - 1912 ἀκόμα, τὸ ἡμερομίσθιο ἐνὸς χτίστη ἦταν 6 μὲ 8 γρόσια. Μποροῦμε ἔτσι νὰ ὑποθέσουμε, πὼς στὰ 1852, ποὺ γράφτηκε τὸ συμφωνητικὸ, τὰ 2.000 γρόσια ἦταν ἀρκετὰ σημαντικὸ ποσό.

Ἡ τελευταία παράγραφος τοῦ κειμένου, ποὺ ἀναφέρεται στὴν περίπτωση διαλύσεως τοῦ ἀρραβώνα (ὁ γάμος θὰ γινόταν ὕστερα ἀπὸ ἓνα χρόνον) καὶ ἀποζημιώσεως τοῦ «τέτερου» μὲ 3.000 γρόσια, ἐμφανίζει τὸ προικοσύμφωνο σὰν ἓνα πραγματικὸ «Συμβόλαιο Γάμου».

Ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις διατηρήθηκαν ὅπως εἶναι στὸ πρωτότυπο καὶ μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ φωνητικὴ ἀπόδοση τῆς ιδιόμορφης συμιακῆς προφορᾶς ὀρισμένων λέξεων, ποὺ συναντοῦμε σὲ παλιότερα ἔγγραφα, ἐδῶ παρουσιάζεται πιὸ περιορισμένα (κκληλίμην, μπακκηρικὸν κ.λπ.). Ἀντίθετα ὁ

συντάκτης αποφεύγει πολλές φορές τὰ διπλά σύμφωνα, ἀκόμα καὶ ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα, ἐπιχειρώντας —κατὰ τὴ γνώμη μου— νὰ κάμει τὶς λέξεις πρὸς «κομψές». Γράφει, γιὰ παράδειγμα, «τέζερα» ἀντὶ «τέντζερα», «σεζετές» ἀντὶ «σετζετές», «τουζίνα» ἀντὶ «ντουζίνα» ἢ «τουντζίνα», δηλαδή ὅπως πραγματικὰ προφέρονται.

Τὰ σημεῖα στίξεως καὶ τὰ κεφαλαῖα γράμματα, θάλεγε κανένας, ὅτι μπήκανε στὴν τύχη. Ἐπίσης ὁ συντάκτης ἀκολουθεῖ τὴ βυζαντινὴ παράδοση τοῦ συμπλέγματος «τζ» ἀντὶ τοῦ «τσ» (Κατζαρᾶς, τζοχχῆτικα κ.λπ.).¹

Τὸ δεῦτερο κείμενο (Β.) γραμμένο 27 χρόνια ἀργότερα εἶναι ἕνας προικοκατάλογος, χωρὶς μάρτυρες. Εἶναι ἕνα ἰδιωτικὸ συμφωνητικὸ ἀνάμεσα στὴ Φωτεινὴ Κατσαρᾶ καὶ τὸν Γιάννη Κατριὸ γιὰ τὰ προικιά τῆς κόρης τῆς Φωτεινῆς, τῆς Ἄννας, ποὺ θὰ παντρευόταν τὸν γιὸ τοῦ Γιάννη, τὸν Νικήτα.

Συντάκτης τοῦ καταλόγου αὐτοῦ εἶναι ὁ Μιχαὴλ Κ. Κατσαρᾶς, γιὸς τῆς Φωτεινῆς (ἀργότερα καθηγητῆς τῆς Νευρολογίας καὶ Ψυχιατρικῆς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκός), ὁ ὁποῖος καὶ ὑπογράφει στὸ τέλος, στὴ θέση τῆς μητέρας του. Ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐγγόνια, ποὺ εὐτύχησε νὰ ἀποκτήσει ἡ Ἄννα, δηλαδή ἡ νύμφη τοῦ συμφωνητικοῦ (πέθανε στὴ Σύμη σὲ βαθιὰ γεράματα τὸ 1952) εἶναι ὁ πατέρας μου Νικήτας, γιὸς μιᾶς ἀπὸ τὶς τέσσερις κόρες τῆς, τῆς Φωτεινῆς.

Τὸ κείμενο μὲ τίτλο «Προικοκατάλογος» εἶναι γραμμένο σὲ δίφυλλο χαρτί, μὲ διαστάσεις 26,4X21,4 καὶ πιάνει ὁλόκληρὴ τὴν πρώτη καὶ τὴ δευτέρη σελίδα. Ἡ τρίτη σελίδα εἶναι γεμάτη μὲ νεώτερες σημειώσεις μὲ τὶς ἐντωμεταξὺ πωλήσεις, ἀγορές καὶ δωρητήρια τῶν κτημάτων, ποὺ περιγράφονται σ' αὐτό.

Τὸ ἀκίνητο, ποὺ προικίζεται, «τὸ μαγαζεῖον» τοῦ καταλόγου, εἶναι τὸ διώροφο σπίτι, ποὺ σώζεται ἀκόμα σὲ καλὴ κατάσταση, στὸ Γιαλό, τὸ γωνιακὸ, ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ ζαχαροπλαστεῖο τοῦ Νικόλα Βογιατζῆ. Τὸ ἀνώι χρησιμοποιήθηκε ὡς Δημαρχία ὡς τὸ τέλος τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου καὶ τὸ κατώι ἦταν ἡ ταβέρνα τοῦ Μανιᾶ. Πρὶν λίγα χρόνια στὸ σπίτι αὐτό, εἶχε στεγασθεῖ κλιμάκιο τῆς Παγκοσμίου Ἐκκλησιαστικῆς Ὑπηρεσίας (Π.Ε.Υ.)

Μετὰ τὴν παράθεση τῶν δύο κειμένων, ποὺ ἀκολουθεῖ ἀμέσως, ἐπιχειρῶ ἕνα σύντομο σχόλιο γιὰ τὶς διαφορές, ποὺ παρουσιάζουν μεταξύ τους, στὴν ἀπαρίθμηση τῶν εἰδῶν ρουχισμοῦ καὶ οἰκοσκευῆς, ἀπὸ τὶς ὁποῖες φαίνεται ἡ ἀλλαγὴ, ποὺ ἔγινε στὴ «μόδα» μέσα σ' αὐτὰ τὰ 30 χρόνια καθὼς καὶ ἡ διαφορὰ στὴν κοινωνικὴ θέση τῶν συμβαλλομένων οἰκογενειῶν, στὰ δύο ἔγγραφα.

Ἐπίσης, σημειώνω ἐδῶ, ὅτι ὁ νοτάριος παπὰ - Κατσαρᾶς τοῦ Α. προικο-

1. Βλ. Ἀλέξανδρος Σ. Καρανικόλα, «Τὰ Συμαῖκα», τόμ. β', σελ. 140, παρ. 8.

συμφώνου ἦταν ὁ πεθερὸς τῆς Φωτεινῆς Κατσαράς, δηλ. τῆς μητέρας τῆς νύμφης τοῦ Β. Προικοκατάλογου.

A. (1852)

Ἡ ὑποφαινομένη Ἀφεντριῶ Βασίλη Μανιᾶ μετὰ τῶν υἱῶν της, ἀπεφάσισαν ἐν ὀνόματι κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ, Νὰ Συνάψωσιν εἰς Γάμου κοινωνίαν τὴν Θυγατέραν της καὶ ἀδελφὴν τῶν Μαρίαν, μετὰ τοῦ κυρίου Νικολάου Διάκου Στεφανῆ τούτων ἔχοντες πρῶτον ὅλα τῆς Συζυγίας τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐπομένως δίδουν λόγῳ προικῶς, τὰ ἀκόλουθα. Ἐν ὀσπητίῳ ἀνώγειον, κατώγειον, μαγηρίον, στέφανον, αὐτὴν ὡς τὸ περικλείη ἢ ἔξω πόρτα κείμενον εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ Ἀγ. Νικολάου (δυσανάγνωστα)... καὶ Μαρίας Πουλλιοῦ, πράγματα Γῆς, μίαν πρωτιμὴν εἰς τὸ Πέδι πλησίον οἰκία Ἀννης Διακογιάννη, ἐν περιβόλῃ εἰς τὸν ἀνημπασὰ μὲ συγκές καὶ κλήματα πλησίον Πέτρου Χ' νικήτα, ἐν περιβόλῃ μὲ δύο Γήρους φυτεμένον κάτωθεν τῆς Ἐλεούσας πλησίον Πηπηλιοῦ, ἐν περιβόλῃ εἰς τὸ κακὸν βουνάρι καὶ ἀπέξω δύο κοιλῶν, χωράφη, ἐν χωράφῃ εἰς τὴν Νουλλιάν, πλησίον Δημητρίου Παπὰ - Κουνέλλη Γυναικός, ἐν χωράφῃ εἰς τὸν Πανερμιώτην ἐνὸς κοιλοῦ πλησίον τοῦ Πατροῦ, ἐν χωράφῃ εἰς τὸν ἅγιον Βασίλειον μὲ δύο ἐλαῖες πλησίον Κουμνενήδενας Καραγιαννίδου. Μπακκηρικόν της, ἐν Συνῇ, ἐν λιενόμπρικον, ἐν μαγγάλλῃ, ἐν συκλῇ, δύο τέξερα, τὸ ἐν τῆς πλήσης, μίαν βατζέλλαν, δύο τηγάνια, ἐν γουδῇ, μίαν (δυσανάγνωστο) μπακκηρένιαν μὲ τὰ δράμια, ἐν καθρέπτῃ, μίαν τουζήναν μαχαιροπήρουνα, μίαν τουζήναν κουτάλια, πέντε τουζήναις πιάτα, ὡς καὶ τὰ δύο ἀραφάκια τοῦ ὀσπητίου στολισμένα, ρουχικόν της, δέκα φουστάνια, τὸ ἐν μεταξένιον, καὶ τὰ ἐννέα διαφόρων Ἰδῶν. δέκα ὑποκάμισα, τέσσερα, μισοφούστανα, πέντε κοντᾶ, τὰ δύο τζοχχίτικα, ἀπὸ τὰ ὑποκάμισα τὰ δύο προυζουκένια, δέκα μανδήλια, δύο μαλλήτικα, δύο μεταξωτὰ καὶ τὰ ἕξ κελεμνηκέρια, δέκα μαξελλάραι, δέκα νηφομάνδηλα, δύο κασσέλλαις καρηδέναις (δυσανάγν.) κρεβαττοστρωσιν της, ἐν πάπλωμα, ἐν σεζετέν, ἐν κκηλίμην, ἐν χρέμην, ἐν στρώμα, μπουτήλλιες δέκα, δώδεκα φλητζάνια μὲ τὰ πιάτα των, ἐν δακτηλῆδιον μαλαμματένιον, καὶ διὰ προῖκαν Γρόσσια δύο χιλιάδαις, αρ. 2000 = καὶ τὰ χρειάζόμενα τοῦ ὀσπητίου ὅσα εὐρίσκοντες. ταῦτα πάντα παραχωροῦντες οἰκῆα θελήσῃ εἰς τὴν θυγατέραν της, καὶ ἀδελφὴν τῶν Μαρίαν καὶ τὸν σύζυγόν της Νικολάον Διάκου Στεφανῆ εἰς παντελῇ ἐξουσίαν τῶν προικοδοτουμένων, εἰς τοὺς ὁποίους εὔχοντες ὁμόνοιαν, εὐτεκνίαν, πάσαν ἄλλην εὐτυχίαν καὶ τὴν διαδοχὴν πάντων τῶν ἡρημένων πραγμάτων πρὸς τέκνα τέκνων.

Πρὸς τούτοις ὁμολόγησαν ὁ Γαμπρὸς καὶ ἡ νύμφη εὐχαρίστως ἐπὶ παρουσία μου, ὅτι ὑπόσχονται Νὰ στεφανωθοῦν μετὰ ἐν ἔτος ἀπὸ τὴν Σήμερον. ἐὰν ἐν τῶν δύο μερῶν θελήσῃ νὰ διαλύσῃ τὴν Συμφωνίαν ταύτην ὑπόσχονται νὰ δώκουν εἰς τὸ ἕτερον Γρόσσια τρεῖς χιλιάδαις αρ. 3000 διὰ ἀποξημειώσης.

ἔθεν, ἔγινε τὸ παρὸν προικωσύμφωνον ὑπογεγραμμένον παρὰ τῶν Γονέων,
Νυμφίων, καὶ Μαρτύρων ὅπερ θέλη ἔχη Ἰσχὺν ἐν παντὶ καιρῷ

18 Ἰαννουαρίου 1852 Σύμη.

Ἀφεντριῷ Βασίλῃ Μανιᾷ Μήτηρ τῆς Νύμφης ὑποβεβηοῖ διὰ Νοταρίον νικό-
λαος ἀντωνίου μανιᾷ ἀδελφὸς αὐτῆς ὑπόσχωμε βασίλαρος ἀντώνη μανιᾷ ἀδελ-
φὸς αὐτῆς ὑπόσχωμε Γεώργιος μάρτης
Νικόλαος Διάκον Στεφανῇ ὑποβεβηοῖ διὰ Νοταρίον Μαρία ἀντωνίου μανιᾷ
ὑπόσχετε καὶ ὑπογράφετε διὰ τοῦ ἀδελφοῦ της νικόλα.

..... Παπα - κατσαρὰ μάρτης

Ἀρχιμανδρίτης ὡς θεῖος αὐτῆς ὑπόσχομαι.

(Ὑπογραφή)

Νοτάριος Παπα - Κατσαρᾶς.

B. (1879)

Προικοκατάλογος

Ἡ Κυρία Φωτεινὴ χήρα Κ. Κατσαρὰ προικίζει τὴν θυγατέρα αὐτῆς Ἀν-
ναν, ἀρραβωνιζομένην σήμερον μετὰ τοῦ Κυρίου Νικήτα Ι. Κατριοῦ τὰ ἀκό-
λουθα πράγματα συνιστάμενα εἰς κινητὰ καὶ ἀκίνητα.

Ἐν μαγαζεῖον κείμενον ἐνταῦθα κατὰ τὸν Αἰγιαλὸν πλησίον τοῦ μαγα-
ζεῖου τῶν ἀδελφῶν Μαγκαφᾶ πρὸς δυσμὰς καὶ Γεωργίου Κρητικοῦ πρὸς βορ-
ρᾶν καὶ συνιστάμενον ἀπὸ ἀνώγειον, κατώγειον, στέραν καὶ ἀλλήν. Τὰ ἐπι-
πλα αὐτοῦ ἦτοι ἓνα καναπέν, ἓνα κομόν, ἓνα τραπέzion καριδένιον, μίαν δωδε-
κάδα καρέκλες καριδένιαις, ἓνα καθρέπτῃν, δύο λάμπες καὶ τέσσαρα κανδυ-
λιέρια ἀπὸ ἀρζάμπλακῇ.

Πέντε περιβόλια ἦτοι, μίαν Προτιμὴν εἰς τὸ Πέδι μὲ σνκιές καὶ κλήματα
πλησίον τῆς Ἀθ. Καλαφατὰ καὶ Ἑλένης Μόσχοβη.

Ἐνα περιβόλι εἰς τὰ Ἀχυβαδιὰ μὲ σνκιές καὶ κλήματα πλησίον τοῦ Σα-
λαχούρη καὶ Ν. Τσατταλιοῦ, ἕτερον εἰς ταῖς Ἀνηβασιές μὲ σνκιές καὶ κλή-
ματα, πλησίον τοῦ Καγκονικόλα, ἕτερον εἰς τὴν Καρποθήκαν μὲ σνκιές, κλή-
ματα καὶ ἀπιδιές πλησίον τῆς Ἑλένης Χατζηβασίλη καὶ ἕτερον εἰς τὸ Εἰσός
μὲ σνκιές καὶ κλήματα πλησίον τοῦ Καστάνια.

Τὸ Μπακκιρικόν της. Πέντε Τένζερα, δύο Καζάνια, μίαν Βατσέλλαν,
ἓνα λιενόμπρικον, ἓνα Μαγκάλλι, ἓν Σινὶ Μπακκιρένιο καὶ ἓνα θυμιαστήριον.

Ἐνα κρεβάττη σιδηροῦν, ἐπίχρυσον, δύο στρώμματα, δύο ἐφαπλώματα,
ἐξ ὧν τὸ ἓν μετάξινον, καὶ τὸ ἕτερον ἀπὸ στόφαν. δύο μπατανιές, δύο σεξε-
τάδες, ἓνα Κιελίμη, δύο δωδεκάδες Σεντόνια, τὰ μὲν ἐξ σατραζιένια, τὰ
δὲ λοιπὰ χασιδένια, εἴκοσι τέσσαρας μαξελλάρας· δυὸ Κουνονπιέρες, τρεῖς

Κουβέρτες καὶ τέσσερα τραπεζομάνδηλα, τὰ μὲν δύο Κεντιτά, ἓνα προουζου-
κιένιον καὶ τὸ ἕτερον πλεκτόν.

Δεκαπέντε φουστάνια. ἕξ ὧν τὰ μὲν ἕξ μεταξένια καὶ τὰ λοιπὰ διά-
φορα· Τρία ἐπανοφόρια, τὸ ἐν μετάξινον, τὸ ἕτερον βελούδιον, καὶ τὸ ἕτερον
τσόχινον καὶ τρεῖς σάκκους ὁμοίως ἐκ τσόχης· Τέσσερα Καπελλίνα, 12 μαν-
δήλια τὰ πλεῖστα μεταξωτά, καὶ τὰ εἰς χρῆσιν ἀσπρόρουχα. Ἀνὸ δωδεκάδες
μαχαιροπίρονα ἄρζαμπλακιένια, δυὸ δωδεκάδες κοντάλια ἐπίσης ἄρζαμπλα-
κιένια, ἓνα δίσκον ἀπὸ ἄρζάμπλακῆ μετὰ τὸ Σερβίτσιον του, δώδεκα κοχλιάρια
ἀργυρᾶ, ἕξ δωδεκάδες πιάτα καὶ μίαν ἡμυσι δωδεκάδα σουπιέρες. Δύο ξενγά-
ρια σκουλαρίκια χρυσιά, τρία δακτυλίδια, ἕξ ὧν τὸ ἐν ἀδαμάντινον καὶ τὰ λοι-
πὰ δύο χρυσιά, ἓνα σταυρὸν χρυσοῦν, μίαν καρφίτσαν ἐπίσης χρυσοῦν, ἐν Καν-
δίλιον ἀργυροῦν καὶ τρεῖς εἰκόνας.

Ἐν Σύμῃ τῇ 24 Ἰανουαρίου 1879

Φωτεινὴ Κ. Κατσαρᾶ διὰ Μ. Κ. Κατσαρᾶ Ι. Ν. Κατρός

ΣΧΟΛΙΑ

1. Παρατηροῦμε ὅτι ἡ λέξις «ὀσπήτιον» στὸ Α. ἔγγραφο χρησιμοποιεῖ-
ται καὶ μετὰ τὴν δυὸ σημασίαις της, ὅπως ἀναφέρεται στὸ ἄρθρο τοῦ Δημοσθένη
Χαβιαρᾶ «Περιγραφὴ Συμαϊκῆς Οἰκίας» (α' τόμος τῶν «Συμαϊκῶν», σελ.
188). Πρῶτα χρησιμοποιεῖται μετὰ τὴν σημασίαν ὁλόκληρον τοῦ οἰκήματος, τοῦ
ἀκινήτου, καὶ ἔπειτα μετὰ τὴν σημασίαν τῆς «σάλας», τῆς αἰθουσας ὑποδοχῆς
τοῦ παλιοῦ συμακοῦ σπιτιοῦ, ὅπου καὶ βρίσκονται «τὰ δύο ἀραφάκια τοῦ
ὀσπητίου στολισμένα». Ἔτσι ἀμέσως ἀναγνωρίζουμε τὸ συμακὸ σπίτι μετὰ τὰ
ξυλόγλυπτα ντουλάπια, τὰ ράφια, τὸ μπουλεμὲ καὶ τὴν πάγκον, ὅπως ἀκόμα
σώζεται σὲ μερικὰ («διατηρητέα») δείγματα στὴν πόλιν τῆς Σύμης. Μὴ ὥραία
ἀναπαράστασις τῶν σπιτιῶν αὐτῶν βλέπουμε σχεδιασμένη ἀπὸ τὸν Κώστα
Φαρμακίδην στὴς σελ. 188 καὶ 190 τοῦ α' τόμου τῶν «Συμαϊκῶν», καθὼς καὶ
στὴν Ἐκδόσιν τῆς Ἑθνικῆς Τράπεζας «Ἑλληνικὴ Ἑμπορικὴ Ναυτιλία» (σελ.
466). Ἀνάλογη περιγραφὴ καὶ σχέδια ὑπάρχον ἐπίσης στὴν ἔκδοσιν «Δωδε-
κάνησα» (τόμος γ') τῆς Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλης.

Σὲ ὁλόκληρον τὸ συμφωνητικὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα κινητὸ ἐπιπλο (κανα-
πὲς, καρέκλες, τραπέζι, κρεβάτι), ἐκτὸς ἀπὸ τὴν δυὸ κασέλλες, πὺν ἄλλωστε
ἦσαν ἀπαραίτητες γιὰ τὸ φύλαγμα τῶν ρούχων, ὅπως ἄλλωστε συναντιέται
τὸ ἐπιπλο αὐτὸ σὲ ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Ἀντίθετα ἡ οἰκοσκευὴ στὸ Β. ἔγγραφο περιλαμβάνει τὸν ἐξοπλισμὸν
ἀστικοῦ σπιτιοῦ μετὰ τὸν «εὐρωπαϊκὸν τρόπον», ὅπως συναντιέται ἀκόμα σὲ πάρα
πολλὰ σπίτια, στὴ Σύμῃ.

Συγκεκριμένα μέχρι τῆς δεκαετίας τοῦ 1850 περίπου, δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὴν

εισβολή τοῦ νάυλον καὶ τοῦ ἀλουμινίου στὴν καθημερινή ζωὴ τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ, τὸ ἐσωτερικὸ τῶν σπιτιῶν στὴ Σύμη, διατηροῦσε λίγο ὥς πολὺ, τὴν παραπάνω μορφή, ὅπου κυριαρχοῦσε τὸ ξενικὸ ἐπιπλὸ καὶ διακοσμητικὸ ἀντικείμενο, μὲ ἐξαίρεση βέβαια τὰ ἐργόχειρα τῶν γυναικῶν καὶ τὰ χάλκινα ἢ μπρούτζινα σκεύη, κοινὰ κι αὐτὰ σ' ὅλο τὸν ἐλληνικὸ χῶρο. Ἐτσι βλέπουμε ἐδῶ τὴ διακόσμηση τοῦ περασμένου αἰῶνα, δηλαδὴ τὸν καναπὲ καὶ τὶς δύο πολυθρόνες τοῦ σαλονιοῦ, τὸν κομμό, τὴν κονσόλα, μὲ τὸν καθρέφτη, τὸ καρν-δένιο τραπέζι «τῆς μέσης», τὶς 6 ἢ 12 καρέκλες συνήθους τύπου Βιέννης (μὲ τὴν ψάθα), στὴν κρεββατοκάμαρα τὸ κρεβάτι μὲ τὸ σιδερένιο κιγκλίδωμα (καμιά φορὰ καὶ μὲ «οὐρανὸ» γιὰ τὴν κοννουπιέρα), τὸ ἐπιπλὸ μὲ τὸν ἀπαραίτητο πορσελάνινο «λαβομάνο» (στρογγυλὴ λεκάνη καὶ κανάτα) καὶ φυνισκὰ τὰ ἀσημ. καντηλιέρια, τὶς λάμπες ἀπὸ ὀπαλίνα ἢ μπρούτζινες, ὥραϊα σκαλισμένες, τὰ πορσελάνινα βάζα καὶ τὶς φρουτιέρες μὲ τὰ περικόμματα σχέδια.

2. Τὰ χάλκινα καὶ μπρούτζινα σκεύη, «τὰ μπακκιρικά», εἶναι ὅμοια καὶ στὰ δύο ἔγγραφα, γιὰτὶ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ χρόνια πολλὰ, γιὰ χρῆση καὶ γιὰ διακόσμηση. Τὰ χάλκινα λειτουργικὰ σκεύη (γιὰ μαγεῖρευμα κ.λπ.) ἦταν γανωμένα (ἐπικασσιτερωμένα) στὴν ἐσωτερικὴ τους πλευρὰ καὶ ἀπ' ἑξῶ συνήθως κατὰμαυρα ἀπὸ τὴν καπνία τῆς φωτιᾶς. Τὰ ἄλλα, τὰ διακοσμητικὰ (σινιά, τέντζερα, γονδιὰ, θυμιαστήρια, μῆλοι τοῦ καφέ κ.λπ.), ἦταν γυαλισμένα, ἀστραφτερά, κρεμασμένα ἀπὸ καρφιὰ στοὺς τοίχους ἢ στὰ ράφια τοῦ χώρου ποὺ χρησίμευε γιὰ κουζίνα καὶ τραπεζαρία τῆς οἰκογένειας. Σήμερα τὰ σκεύη αὐτὰ τὰ βλέπουμε στὶς κουζίνες τῶν συμμακῶν σπιτιῶν, μαζὶ μὲ τὶς μοντέρνες κατσαρόλες γιὰ τὴν ἠλεκτρικὴ κουζίνα, οἱ ὁποῖες καὶ ἀντικατάστησαν γιὰ πάντα τὰ γανώματα καὶ τὶς φωτιές.

3. Σχετικὰ μὲ τὸν ρουχισμό τῆς νύμφης, στὸ Α. ἔγγραφο λείπει τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς παλιᾶς συμμακίᾶς γυναικείας φορεσιᾶς, τῆς «γουνελλάτης», δηλαδὴ λείπει («ἡ γουνέλλα» καὶ «τὸ καβάδι»), στοιχεῖο ποὺ συναντοῦμε σὲ παλιότερα προικοσύμφωνα, μέχρι καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 13οῦ αἰῶνα (βλέπε τὸ Προικοσύμφωνο Νο 24 ποὺ παρουσιάζει ἡ Εὐαγγελία Γεωργᾶ, στὸν β' τόμο τῶν «Συμαϊκῶν» στὴ σελίδα 223, γιὰ παράδειγμα).

Ἐπίσης δὲν ὑπάρχουν τὰ κοσμήματα καὶ τὰ ἄλλα ἐξαρτήματα ποὺ συνόδευαν τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς φορεσιᾶς, ὅπως οἱ «ἐμποῦνκλες» (πόρπες), τὰ «γκόρφια» (μενταγιόν), οἱ «βέργιες» (κοσμήματα κεφαλῆς) κ.λπ. Ἐπομένως ἐδῶ ἔχουμε τὴ λεγόμενη «νεώτερη φορεσιά» τῆς Σύμης, τὴ «φουστανάτη», ποὺ εἶναι μιὰ παραλλαγὴ τῆς γνωστῆς σὰν «στολῆς Ἀμαλίας», ἡ ὁποία καὶ σιγὰ - σιγὰ ἐκτόπισε τὴν παλιὰ ποὺ τὴν φοροῦσαν μόνο οἱ γρηές, γι' αὐτὸ λεγόταν καὶ «γρηίστικη» (βλέπε τὰ σχέδια τῆς Ἀθηνᾶς Ταρσούλη στὶς σελίδες 280 καὶ 328 τοῦ γ' τόμου τῆς ἐκδόσεως «Δωδεκάνησα»). Ἡ στολὴ αὕτῃ ἀποτελεῖται βασικὰ ἀπὸ τὴ φούστα, τὸ μεταξωτὸ πονκάμισο, τὸ «κοντόν» (κοντογούνη)

και φυσικά τὰ μαντήλια τῆς κεφαλῆς και τῶν ὤμων (τοὺς «μποξάδες»).

Στὸ Β. ἔγγραφο, βλέπουμε, μιὰ «εὐρωπαϊκὴ» ἐνδυμασία, ἓνα μοντελάκι τοῦ συρμοῦ τοῦ τέλους τοῦ περασμένου αἰώνα: φουστάνια, ἐπανωφόρια (χειμωνιάτικα και ἀνοιξιάτικα), ζακέττες («σάκκου») και τὰ ἀπαραίτητα καπελλίνα.

4. Αὐτὲς οἱ διαφορὲς (κατοικία - ρουχισμός), δὲν ὀφείλονται —κατὰ τὴ γνώμη μου— μόνο στὴν ἀπόσταση τῶν 27 χρόνων, πὺν χωρίζει τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ἔγγραφο, ἀλλὰ και στὸν ἑτεροχρονισμό στὴν υἱοθέτηση μιᾶς μόδας ἀπὸ οἰκογένειες πὺν ἀνήκουν σὲ διαφορετικὲς κοινωνικὲς τάξεις. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ μόδα, δηλαδή ἡ ἀλλαγὴ στὸν τρόπο ζωῆς τότε —τὸν περασμένο αἰώνα, στὴ Σύμη— και σὲ μικρότερο βαθμὸ τώρα, υἱοθετεῖται πρῶτα ἀπὸ τὶς πλούσιες και («ἀριστοκρατικὲς») οἰκογένειες και ἀργότερα ἀπὸ τὶς πὺν φτωχὲς, τὶς («λαϊκὲς»). Οἱ λόγοι εἶναι και οἰκονομικοὶ (ἀλλαγὴ ἴσον οἰκονομικὴ εὐχέρεια) και ψυχολογικοὶ (αὐξημένη ἢ ἀτολμία στὴν ἐγκατάλειψη τῆς παραδόσεως και τῶν οἰκογενειακῶν ἐθίμων). Ἕνας ἄλλος λόγος εἶναι, ὅτι ἡ ἀστικὴ τάξη τῆς ἐποχῆς μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς ἐμπόρους και τοὺς καραβοκώρηδες, εἶχαν τὴν εὐκαιρία συχνῶν ταξιδιῶν στὴ Μεσόγειο, στὴν Εὐρώπη κ.λπ. και συνήθιζαν ἔτσι στὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπο ζωῆς, πὺν κυριολεκτικὰ τὸν «μετέφεραν» στὰ σπίτια τους και στοὺς δικούς τους.

Τὰ ἔπιπλα, ἀλλὰ ἰδιαίτερα τὰ διακοσμητικὰ ἀντικείμενα (ἀσημικά, πορσελάνες, κρύσταλλα) εἶναι κατενθεῖαν φερμένα ἀπὸ τὶς μεγάλες πόλεις και τὰ λιμάνια τῆς Εὐρώπης.

5. Πρέπει, λοιπὸν, νὰ ὑποθέσουμε, ὅτι στὴ Σύμη ἦταν φυσικὸ νὰ «συνυπάρχει» τὸ παλιὸ σμιακὸ σπίτι μὲ τοὺς «μπουλεμέδες», τὶς «πάγκες» και τὰ («λιενίκια» του, μὲ τὸ «ἀστικὸ» σπίτι (ὅπως διαμορφώθηκε ἀπὸ τὸν περασμένο αἰώνα), μὲ τὶς κονσόλες του και τὶς πορσελάνες του. Ἔτσι ὅπως «συνυπάρχει» ἡ τοπικὴ φορεσιὰ τῆς Σύμης («γουνελλάτη» και «φουστανάτη»), μὲ τὰ «προντζουνκένα» πονκάμισα και τὰ μαντήλια της, μὲ τὸ εὐρωπαϊκὸ ἢ «φράγκικο» ντύσιμο, μὲ τὰ μαντῶ και τὰ καπελλίνα του.

6. Καθὼς τὰ χρόνια περνοῦσαν, λιγότευαν και τὰ σπίτια μὲ τὸν παραδοσιακὸ ἐξοπλισμὸ, δηλαδή μὲ τὰ ἐντοιχισμένα ξυλόγλυπτα ἔπιπλα, και αὐξάνονταν τὰ σπίτια, πὺν εἶχαν ἔπιπλα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ ἢ καμωμένα ἀπὸ ντόπιους τεχνίτες στὸ στῦλ τῆς ἐποχῆς. Κάτι ἀνάλογο, βέβαια, συμβαίνει και τώρα στὴ Σύμη, στὰ καινούργια νοικοκυριά, ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ ἀφρολέξ, ἢ φορμάικα και τὰ ἀνοξείδωτα ἢ ἀλουμινένια σκεύη και μόνο σὰν «διακοσμητικὴ ἀντίκα» βλέπεις τὸν παλιὸ καθρέπτη στὴ σάλα και τὸ μπρούτζινο γονδί... στὴν ἐταζέρα τοῦ χώλ.

Τὸ ἴδιο και μὲ τὸ ντύσιμο· ἡ τοπικὴ φορεσιὰ ἐγκαταλείπεται ἀπὸ ἄντρες

καὶ γυναῖκες καὶ τῇ θέσῃ τῆς ἔπαιον τὰ φράγκικα ρούχα. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ πρῶτος ἄντρας ποὺ φόρεσε εὐρωπαϊκὰ εἶναι ἐπώνυμος: ὁ εὐεργέτης τῆς Σύμης Ἰωάννης Ἰωαννίδης, γνωστὸς πιά καὶ ὡς «Φράγκος».

7. Διὸ ἄλλες διαφορὲς στὰ ἔγγραφα, ποὺ παρουσιάζονται ἐδῶ, εἶναι ἡ ἀπουσία «μετρητῶν» στὸ Β. (ἐνῶ ἡ νύμφη τοῦ Α. προικίζεται μὲ 2.000 γρόσια) καὶ ἡ ἔλλειψη κάθε ἐπισημότητος πάλι στὸ Β. (δὲν ἔγινε σὲ συμβολαιογράφο, μὲ μάρτυρες). Ἡ πρώτη διαφορὰ ἐξηγεῖται, ἴσως, ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ μητέρα τῆς νύμφης, ἡ Φωτεινὴ, ποὺ εἶχε χηρέψει νωρὶς ἀναγκάστηκε νὰ ἀσκήσει ἐπιχειρηματικὴ δραστηριότητα γιὰ νὰ ζήσῃ τὴν οἰκογένειά της καὶ σὰν καλὴ ἐπιχειρηματίας καὶ ἂν ἀκόμα εἶχε μετρητὰ τὰ ἤθελε γιὰ τὶς ἐπιχειρήσεις της, ἀποφεύγοντας, ἐφόσον τὸ μπορούσε, νὰ δώσῃ μετρητὰ στὸν γαμπρό. Ἡ ἔλλειψη αὐτὴ ἀντισταθμίζεται ἀπὸ τὰ πλουσιώτατα προικιά (ἡ διαφορὰ φαίνεται ἀμέσως μὲ τὴν ἀντιπαραβολὴ τῶν δύο ἐγγράφων), ποὺ δείχνουν ἀκριβῶς πόσο ἡ οἰκογένεια τῆς νύμφης ὑπῆρξε πλούσια. Δείχνουν ὅμως καὶ τὴν καλὴ διάθεση τῆς «ἐργαζόμενης» καὶ χήρας μάνας, νὰ προικίσει τὴν κόρη της, ὅπως ἔπρεπε καὶ ἄξιζε στὸν ἀριστοκράτη, πλούσιο γαμπρό.

Ἡ δεύτερη διαφορὰ, δηλαδὴ ὁ ἰδιωτικὸς χαρακτήρας τοῦ προικοκατάλογου Β., δείχνει —νομίζω— τὴν ἐμπιστοσύνη ἀνάμεσα στὶς δυὸ οἰκογένειες, ποὺ ἀνῆκαν στὴν ἴδια κοινωνικὴ τάξη, ἀλλὰ δείχνει καὶ τὴν ἀστική νοοτροπία τους, δηλαδὴ νὰ μὴν ἐκτεθοῦν σὲ τρίτους (στὸν συμβολαιογράφο καὶ τοὺς μάρτυρες).

Φυσικά, δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε, ὅτι τὸ παλιότερο κείμενο (τὸ Α.) ἦταν ἀδύνατο νὰ συνταχθεῖ ἀπὸ μέλη τῆς οἰκογένειας ποὺ οἱ γραμματικὲς γνώσεις τους, ἦταν ἐλάχιστες.

Τέλος, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν τέλεια σύνταξη, τὴν ὀρθογραφία καὶ τὸ κομψὸ ὄφος τοῦ Β., ἔχουμε στὸ Α. μιὰ γλαφυρὴ καὶ γραφικὴ περιγραφή τῶν προικίων τῆς νύμφης, ὅπου ἀναγνωρίζουμε τὴ συγκινητικὴ προσπάθεια τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων νὰ δώσουν ὅ,τι ἔχουν καὶ δὲν ἔχουν στὸ κορίτσι τους, ποὺ παντρεύεται.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

μπακκηρικόν =	τὰ χάλκινα καὶ μπρούτζινα σκεύη.
συνῆ =	τὸ σινί, χάλκινο στρογγυλὸ ταψί.
λιονόμπρικον =	χάλκινη κανάτα μὲ λεκάνη γιὰ νίψιμο.
συνλῆ =	τὸ σικλί, ὁ κουβάς γιὰ νερὸ ἀπ' τὴ γηστέρνα.
τέζερα =	τὰ τέντζερα, χάλκινα τσουκκάλια μὲ σκέπασμα.
βατζέλλα =	χάλκινη στρογγυλὴ σκάφη.
ὀραφάκια =	τὰ ξύλινα ράφια.
μισοφούστανο =	τὸ φουστάνι ἀπὸ ταφτὰ ἢ μπροκάτ τῆς νεώτερης φορεσιᾶς.
κοντὰ =	τὰ κοντογούνια, γιλέκα μὲ τὰ πλούσια μανίκια.

τζοχχίτικα =	τσόχινα, ἀπὸ τσόχα.
προυζουκένια =	ἀπὸ μετάξινο ὕφασμα πολὺ λεπτό, εἰδικὰ ἐπεξεργασμένο.
μαλλήτικα =	μάλλινα.
νηψομάνδηλα =	οἱ πετσέτες προσώπου.
σεζετέες =	τὸ μικρὸ χειροποίητο χαλί.
κκληλίμη =	τὸ ὕφαντὸ χαλί, μεγάλου σχήματος.
χρέμην =	τὸ χράμι, ὕφαντὸ κλινοσκέπασμα.
μπατανιές =	οἱ μπατανιές, ὕφαντὲς βαριές κουβέρτες.
σατραζιένια =	ἀπὸ σατράζι, ὕφασμα ἀπὸ βαμβάκι καὶ μετάξι μαζί.

